

Lapsi kasvaa kunnassa

– miten kunta voi tukea
lasten hyvinvointia ja
vähentää syrjäytymisen
riskejä

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

Kirjoittajat:

Minna Salmi on valtiotieteiden tohtori ja työskentelee tutkimuspäällikkönä THL:n Poliitiikan seuranta ja vaikuttavuus -yksikössä.

Jukka Mäkelä on lääketieteen lisensiaatti ja lastenpsykiatri ja työskentelee erityisasiantuntijana THL:n Lasten, nuorten ja perheiden palvelut -yksikössä.

Marja-Leena Perälä on terveydenhuollon tohtori ja työskentelee tutkimusprofessorina THL:n Lasten, nuorten ja perheiden palvelut -yksikössä.

Laura Kestilä on valtiotieteiden tohtori ja työskentelee erikoistutkijana THL:n Vähimmäisturvayksikössä.

Yhteiskuntamme rakentuu periaatteelle hyvän kasvun edellytysten varmistamisesta kaikille lapsille ja nuorille. Tässä kunnan järjestämällä päivähoito-, koulutus- ja terveyspalveluilla on suuri merkitys. Panostamalla lapsiin ja nuoriin sijoitamme tulevaisuuteen, sillä jokainen nuori tuo ainutkertaisen potentiaalinsa yhteiskunnalle. Siksi on viisasta tukea myös niitä lapsia ja nuoria, joiden hyvää kasvua erilaisten riskitekijöiden kasaantuminen uhkaa.

Vaikeina taloudellisina aikoina on kiusaus säästää myös neuvolassa, päivähoidossa, koulussa ja oppilashuollossa. Tutkimus kuitenkin osoittaa, että hyvin toimiessaan juuri nämä palvelut tukevat lasten ja nuorten kasvua sekä perheiden pärjäävyyttä ja vähentävät nuorten syrjäytymisen riskejä.

Viisasta kuntapolitiikkaa on kehittää kaikkien lasten palveluja ja saada ne toimimaan yhteistyössä keskenään ja vanhempien kanssa. Vankan tutkimusnäytön mukaan sijoittaminen lasten ja nuorten hyvinvointiin on taloudellisesti tehokasta.

Lapsen hyvän kasvun edellytykset

Käsitys lapsen ja nuoren hyvän kasvun ja kehityksen edellytyksistä perustuu usean tieteenalan työhön. Perusedellytykset ovat tuttuja ja yksinkertaisia. Voimme pohtia ympärillämme kasvavien lasten tilannetta kuuden tarkistuskysymyksen avulla:

- Saako lapsi ja nuori terveellistä ravintoa, puhtautta, riittävästi unta, terveellisen ja turvallisen ympäristön?
- Onko lapsella ja nuorella mahdollisuus pitkäjänteisiin ja vastavuoroisiin suhteisiin lasten ja aikuisten välillä sekä lasten kesken?
- Onko lapsella ja nuorella virikkeelliset mutta rauhalliset jokapäiväisen toiminnan ympäristöt?
- Tuleeko lapsi ja nuori kuulluksi ja nähdyksi, huomatuksi ja arvostetuksi omana erillisenä persoonanaan?
- Saako lapsi ja nuori hyväksyntää ja tukea omalle ainutkertaiselle kehitykselleen?
- Onko lapselle ja nuorelle luotu edellytykset maailman ymmärtämiselle ja elämänvalintojen tekemiselle: tietoa, aikaa, tilaa, kannustusta?

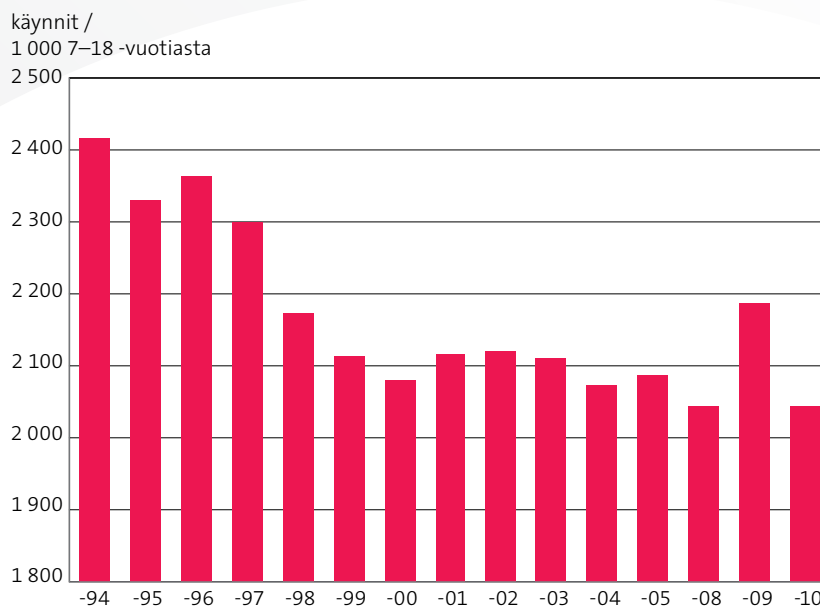
Miksi hyvän kasvun edellytykset ovat vaarantuneet?

1990-luvun laman aikana säästettiin kaikesta. Myös lasten ja lapsiperheiden peruspalvelut vähenivät tai ohenivat sisällöltään. Kahdessa lapselle keskeisessä kasvun ja kehityksen ympäristössä eli päivähoitossa ja koulussa ryhmäkoot kasvoivat ja lasten kanssa toimivien aikuisten määrä väheni. Useissa kunnissa opettajia lomautettiin ja sairauslomasijaisten palkkaamista rajoitettiin. Kahdessa kolmesta kunnasta on edelleen päiväkodeissa liian vähän kasvattajia päivittäisessä työssä ja kahdessa viidestä koululuokasta ryhmäkoot ovat kasvaneet. Lapsiperheille tarjottavat kotipalvelut lähes loppuivat monessa kunnassa, vaikka ne ovat tehokas keino auttaa perheitä vanhempien kuormittuessa tai sairastuessa.

Lasten kasvua ja vanhemmuutta tukevia äitiys- ja lastenneuvolan sekä kouluterveydenhuollon käyntejä vähennettiin jyrkästi. Neuvolatoimintaa ja kouluterveydenhuoltoa säätelevän asetuksen myötä näiden palveluiden kehitys lähti korjautumaan 2000-luvun lopussa. Monien peruspalveluiden voimavaroja ei kuitenkaan palautettu laman jälkeisten kasvun vuosien Suomessa. Vuosikymmenen vaihteen uuden kuntatalouden kriisin oloissa neuvolan ja kouluterveydenhuollon käyntejä vähennetään taas, opettajia lomautetaan, ryhmäkokoja kasvatetaan.

Kuvio

**Perusterveydenhuollon
kouluterveydenhuollon
käynnit tuhatta 7–18
-vuotiasta kohden 1994–
2010**

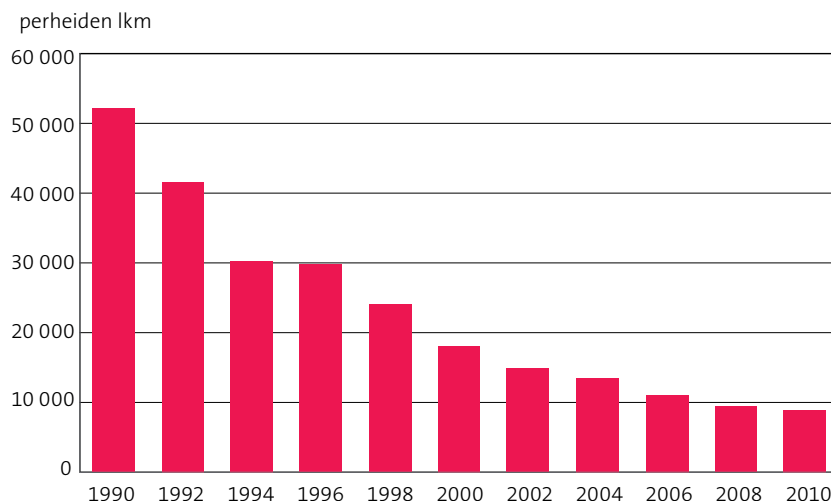

Näiden säästöjen seurauksena yhteiskunnan tuki lasten hyvälle kasvulle ja kehitykselle on ohentunut. Ongelmia on vaikeampi havaita ja saada avun piiriin varhaisessa vaiheessa. Toisaalta taloudellisen epävarmuuden aikana lapset ja nuoret kuormittuvat enemmän, koska vanhempien voimavarat tukea heitä kotona vähenevät. Erityisesti vanhempien yksinäisyyteen, parisuhdeongelmiin, lähisuhdeväkivaltaan sekä päihde- ja mielenterveysongelmiin tarvitaan epävarmoina aikoina poikkeuksellisen paljon apua. Jos samanaikaisesti vähennetään voimavaroja myös niistä palveluista, jotka on tarkoitettu auttamaan perheitä ongelmatilanteissa, monen lapsen ja nuoren kehitys vaarantuu.

Suomalaista palvelujärjestelmää leimaa vahva sektorijako ja riittämätön yhteistyö eri viranomaisten kesken. Kun lapsen tai nuoren kokonaisvaltainen auttaminen ei kuulu kenenkään vastuulle, palvelut jäävät perheiden näkökulmasta hajanaisiksi. Tämä hukkaa niukkoja resursseja, koska sekä yhteistoiminnan että perheen luonnollisen verkoston voimavarat jäävät käyttämättä.

Kuvio

**Kunnallista kodinhoitoapua
saaneet lapsiperheet
1990–2010**

Mitä seurauksia palvelujen ohenemisesta on lapsille?

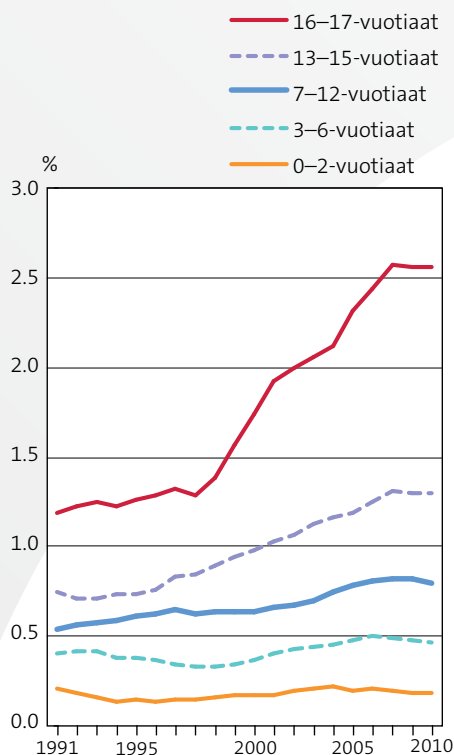
Kun kouluissa ja päiväkodeissa ryhmäkoot kasvavat ja säännölliset ryhmät hajoavat toistuvasti, aikuisilla ei ole riittävästi aikaa oppia tuntemaan lapsia yksilöinä. Tällöin on vaikea luoda kehitykselle suotuisaa lämmintä vuorovaikutusilmapiiriä tai havaita lapsen tuen tarvetta varhaisessa vaiheessa. Samalla suuret ryhmäkoot kuormittavat lapsen oppimis- ja sopeutumiskykyä. Kouluterveydenhuoltopalveluiden oheneminen on merkinnyt, ettei lapsilla ja nuorilla ole enää helposti lähestyttävää ja tuttua tukihenkilöä, kun terveydenhoitaja ei ole koulussa päivittäin.

Samanaikaisesti aikuiskontaktien hapertumisen kanssa lapset ja nuoret joutuvat kohtaamaan valintojen tekemisen paineita koulussa aiempaa varhaisemmin. Tämä aiheuttaa nuorissa uupumusta, joka voi johtaa motivaation heikkenemiseen. Esimerkiksi luokaton yläaste rasittaa juuri niitä nuoria, jotka tarvitsisivat vahvaa luokkayhteisön tuomaa tukea kehitykselleen. Samalla se vähentää opettajien mahdollisuuksia tuntea nuoria yksilöinä ja havaita tuen tarve ajoissa. Toisaalta lasten ja nuorten ongelmien varhainkaan havaitseminen ei auta, jos ainoa käytettävissä oleva apu on lähete erityispalveluihin, kuten lasten- tai nuorisopsykiatriaan. Erittäin hyviä kokemuksia on saatu niistä toimintamodoista, joissa erityispalveluiden henkilökunta tukee suoraan päivähoiton tai koulun henkilökuntaa (esimerkiksi pääkaupunkiseudun Jeri ja Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiirin Konsti). Silloin lapset ja nuoret saavat tarvitsemansa avun välittömästi ja siinä ympäristössä, joka voi muutenkin olla suojaava rakenne.

Lasten ja nuorten maailman vaativuus ja heidän jokapäiväisten kasvuympäristöjensä heikentynyt kyky tukea lapsia ilmenee monenlaisen pahoinvoinnin lisääntymisenä lasten ja nuorten keskuudessa. Suurimmalla osalla lapsista ja nuorista kehityksen edellytykset ovat hyvät, mutta niiden joukko kasvaa, jotka ovat vaarassa syrjäytyä. Heistä useimmat ovat tarvinneet useita tai kaikkia alla olevista palveluista. Kun verrataan vuoden 2010 tilannetta 1990-luvun alun tilanteeseen, palvelujen käyttö on lisääntynyt merkittävästi:

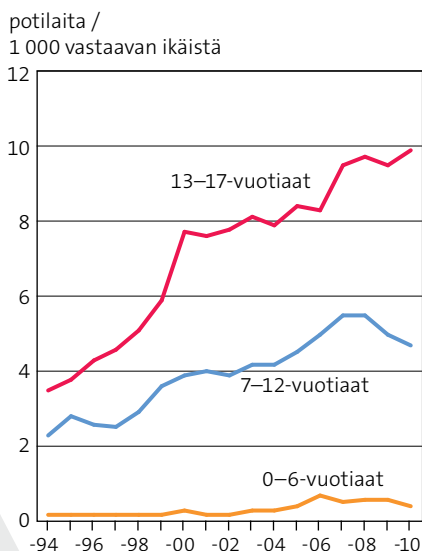
- Kasvatus- ja perheneuvoloiden lapsiasiakkaat lisääntyivät lähes 50 prosenttia.
- Lastensuojelun avohuollon asiakkaat lisääntyivät yli 100 prosenttia.
- Huostaan otettujen nuorisoiikäisten osuus ikäluokastaan kasvoi yli 150 prosenttia.
- Psykiatrisessa laitoshoidossa olevien nuorisoiikäisten osuus ikäluokastaan kasvoi yli 150 prosenttia.
- Erityisopetuksessa olevien koululaisten osuus ikäryhmästään kasvoi noin 100 prosenttia.

Lasten ja nuorten kasvu ja kehitys perustuu vuorovaikutukselle aikuisten kanssa.

Kuvio

Vuoden aikana huostassa olleiden lasten osuus vastaavan ikäisestä väestöstä 1991–2010, %

Kuvio

Psykiatrisen laitoshoidon lapsipotilaat 1000 vastaavanikäistä kohden 1994–2010

Syrjäytymisen vaaraa kuvaa myös koulutuksen jääminen kesken. Peruskoulun päättävistä nuorista yhdeksällä prosentilla ei ollut tutkintoon tähtäävää opiskelupaikkaa vuonna 2010. Ammatillisen koulutuksen lopetti lukuvuonna 2009–2010 kokonaan kahdeksan prosenttia opiskelijoista. Koulutuksen keskeyttämisen ehkäisemisen lisäksi on tärkeää tukea koulutuksensa päättäneiden joustavaa siirtymistä jatkokoulutukseen tai työelämään. Erilaisin toimenpitein, kuten Koulutuksesta työhön ja Kohti työelämää -ryhmämenetelmien, ammattistartin tai työpajojen keinoin voidaan lisätä nuorten onnistumista näissä tärkeissä siirtymissä.

Syrjäytymisen riskit liittyvät myös toimeentuloon. Lapsiperheiden toimeentulo on viimeisten 15–20 vuoden aikana vaikeutunut varsinkin yksinhuoltajien ja monen lapsen perheissä, joissa köyhyysriski on kasvanut jyrkästi. Kunnan talouteen tämä heijastuu paineena toimeentulotukeen. Jos lapsella ja nuorella ei ole varaa harrastuksiin ja yhteydenpitovälineisiin kavereiden kanssa, hän voi jäädä kaveripiiriin ulkopuolelle. Yksinäisyys lisää syrjäytymisriskiä. Joka kolmas yksinhuoltaja ja joka neljäs monilapsisen perheen vanhempi ei pysty maksamaan harrastuksia tai kännykkää lapselleen. Kunta voi toimeentulotuen harkinnalla tukea lapsen ja nuoren osallistumismahdollisuuksia. Kunnan nuoriso- ja harrastustoiminnalla on tärkeä sija kaikkien lasten ja nuorten toimintamahdollisuuksien organisoijana.

Lasten ja nuorten ongelmat ovat myös kunnan talouden ongelmia

Edellisestä lamasta voi oppia paljon. Eniten kouluterveydenhuollosta 1990-luvulla leikanneet kunnat käyttivät lasten ja nuorten psykiatrisen sairaanhoidon palveluja 2000-luvun alussa enemmän kuin muut vastaavat kunnat. Kouluterveydenhuollon ja neuvolatoiminnan säästöt kääntyivät lisäkustannuksiksi korjaavissa palveluissa: kaikkien lasten peruspalvelujen leikkauksilla kasvatettiin kalliiden erityispalvelujen tarvetta. Kunnissa, joissa on seurattu eri sektoreille sijoittuvien, lakien turvaamien erityispalveluiden yhteiskustannuksia viime vuosikymmenen ajan, kuten esimerkiksi Imatralla ja Turussa, on todettu niiden nousseen jyrkästi ja vääjäämättömästi. Imatralla saatiin aikaan käänne kohti säästöä lisäämällä samanaikaisesti neuvoloiden kotikäyntipalvelua ja ehkäisevää lastensuojelua. Jo yhden lapsen sijoituksen keskimääräisillä vuosikustannuksilla voi palkata uuden sosiaalityöntekijän vuodeksi, jolloin ongelmia voi ratkoa ennen kuin ne kärjistyvät huostaanottotarpeeksi.

Laajat terveystarkastukset antavat uuden mahdollisuuden koko perheen hyvinvoinnin tukemiseen.

Kansainvälisten kustannusvaikutusanalyysien perusteella on olemassa vaikuttavia keinoja vähentää vaikeuksissa oleviin nuoriin kuluvia kustannuksia:

- Tehokkaat, riittäviin kotikäynteihin perustuvat varhaiset vanhemmuuden tukijärjestelmät. Niihin suomalainen neuvolajärjestelmä antaa valmiit kehykset.
- Alle kouluikäisten lasten vanhempien valmennus- ja tukiryhmät. Ne sijoittuvat luontevimmin neuvolan ja järjestöjen yhteisiin perhekeskuksiin.
- Ehkäisevä lastensuojelu, jota kuvaa hyvin koulutetun henkilöstön intensiivinen, verkostoituvu työote. Yksi kotimainen esimerkki on Helsingin Nopsa-perhetyö.
- Päivähoito, jossa aikuisten ja lasten välinen vuorovaikutus on paneutuvaa ja lämmintä – päivähoidon henkilöstön riittävyys ja vuorovaikutusosaamisen laatu ratkaisevat.

Varhaiseen kehitykseen sijoittaminen on taloudellisesti tehokkainta. Talousnobelisti James Heckman on laskenut tuotto-odotuksia kehityksen eri vaiheisiin sijoitetuille pääomille. Kannattavinta on sijoittaa varhaisiin vuosiin, pääoman tuotto on monikertainen – mutta toisaalta vielä nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä esimerkiksi etsivällä nuorisotyöllä, kutsunnoista pudonneiden tukityöllä (Time Out – Aikalisä) tai työelämään siirtymisen tuella saadaan merkittävää tuottoa.

Lasten ja perheiden osallisuuden kokemuksia päivähoidossa ja koulussa voi edistää vahvistamalla henkilöstön vuorovaikutustaitoja ja yhteistoimintaa vanhempien kanssa.

Kunnan päätöksillä voi tukea lapsen hyvää kasvua ja vähentää syrjäytymisen riskejä

1. Varmistamalla lasten kasvuympäristöjen ja kasvun tuen laatu, työntekijöiden määrä ja ammattitaito päiväkodeissa, kouluissa, neuvoloissa ja kouluterveydenhuollossa, ja turvaamalla näiden peruspalvelujen saatavuus lähialueina.
2. Lisäämällä lapsiperheiden kotipalveluita.
3. Suuntaamalla lastensuojelun rahoitusta ja työntekijöitä ehkäisevään lastensuojeluun.
4. Edistämällä lasten ja nuorten osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksia päivähoidossa ja koulussa. Ne suojaavat heitä kehityksen riskeiltä.
5. Varmistamalla lasten ja nuorten osallistumismahdollisuudet harrastus- ja nuorisotoiminnan tarjonnalla sekä toimeentulotuen myöntämisellä lasten harrastuksiin.
6. Varmistamalla vähintään ammatillinen koulutus kaikille nuorille sekä tehostamalla koulutuksen ja työelämän välisiä siirtymävaiheita.
7. Hakemalla voimavaroja hallinnonalojen keskinäisestä yhteistyöstä, kehittämällä perus- ja erityispalveluja toimimaan joustavasti toisiinsa limittyen ja yhteistyössä vanhempien kanssa sekä luomalla asiakkaiden tarpeista lähtevä toiminta- ja johtamiskulttuuri.
8. Ottamalla avuksi järjestöjen toiminta ja vanhempien asiantuntemus perheiden arjen tukemiseksi ja yhteisöllisyyden vahvistamiseksi.

Lähteitä

- Drugli, May Britt, Fossum, Sturla & Mörch, Willy-Tore: Five- to Six-Year Outcome and its Prediction for Children with ODD/CD Treated with Parent Training. *Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines* 51(2009):5, 559–566
- Heckman, James: Skill Formation and the Economics of Investing in Disadvantaged Children. *Science* (2006):312, 1900–1902
- Kaikkonen, Risto ym.: Lasten ja lapsiperheiden terveys- ja hyvinvointierot: THL Raportti 16/2012, Helsinki 2012
- Kekkonen, Marjatta, Montonen, Mia & Viitala, Riitta (ed.): Family Center in the Nordic Countries – a meeting point for children and families. Nordic council of ministers, Copenhagen 2012
- Keltikangas-Järvinen, Liisa: Pienen lapsen sosiaalisuus. WSOY, Helsinki 2012
- Kestilä, Laura ym.: Kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijät. Rekisteripohjainen seuranta-tutkimus vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (2012):1, 34–52
- Koistinen, Matti: Nuorten hyvinvointi, opiskelu ja opinto-ohjaus erityisen koulutustehtävän saaneessa lukiossa. Helsingin yliopisto, Helsinki 2010
- Kuoppala, Tuula & Säkkinen, Salla: Lastensuojelutilasto 2010. Tilastoraportti. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliportti 2011. Terveystieteen ja hyvinvoinnin laitos 2011 http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2011/Tr29_11.pdf
- Ogden, Terje & Halliday-Boykins, Colleen A.: Multisystemic treatment of anti-social adolescents in Norway: Replication of clinical outcomes outside of the US. *Child & Adolescent Mental Health*, 9(2004):2, 77–83
- Paakkonen, Tarja: Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujärjestelmä vaikeahoitoisuuden näkökulmasta. *Dissertations in Social Sciences and Business Studies* 36, Itä-Suomen yliopisto, Kuopio 2012
- Paananen, Reija: Miten nuoret aikuiset voivat? Kasvun kumppanit, Kuukauden teemakirjoitus, Marraskuu 2011. www.thl.fi/kasvunkumppanit
- Paananen, Reija ym.: Life-course risk factors for mental health problems in the 1987 Finnish Birth Cohort. *European Journal of Public Health* (2011):21 (suppl 1), 10–278. doi: 10.1093/eurpub/ckr119
- Perälä, Marja-Leena ym.: Hajanaisia palveluja vai toimiva kokonaisuus? Lasten ja perheiden palvelut toimialajohtajien näkökulmasta. THL Raportti 29/2011, Helsinki 2011
- Perälä, Marja-Leena ym.: Miten lasten palvelut vastaavat tarpeita? Vanhempien näkökulma. THL Raportti 36/2011, Helsinki 2011
- Salmela-Aro, Katariina: Koulu-uupumus sosiaalisessa kontekstissa: koulu, koti ja kaveripiiri. *Psykologia* 45(2010):05–06, 448–459
- Salmela-Aro, Katariina, Savolainen, Hannu & Holopainen, Leena: Depressive symptoms and school burnout during adolescence: Evidence from two cross-lagged longitudinal studies. *Journal of Youth and Adolescence* 38(2009):10, 1316–1327
- Salmela-Aro, Katariina ym.: Does school matter? The role of school context in adolescents' school-related burnout. *European Psychologist* 13(2008):1, 12–23
- Salmi, Minna, Sauli, Hannele & Lammi-Taskula, Johanna: Lasten ja lapsiperheiden asema nyky-Suomessa. Teoksessa Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu (toim.): Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim, Helsinki, ilmestyy 2012
- Salmi Minna, Sauli Hannele & Lammi-Taskula Johanna: Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna ym. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. THL, Helsinki 2009, 78–92
- Sauli, Hannele, Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna: Kriisistä kriisiin: lapsiperheiden toimeentulo 1995–2009. *Yhteiskuntapolitiikka* 76(2011):5, 535–543. <http://www.stakes.fi/yp/2011/5/sauli.pdf>
- Sylva, Kathy ym.: The Final Report: Effective Pre-School Education. Institute of Education, University of London 2004
- Tilastokeskus: Koulutustilastot. www.stat.fi
- Wilson, Sandra Jo ym.: Dropout prevention and intervention programs: Effects on school completion and dropout among school-age children and youth. *The Campbell Systematic reviews* 2011:8. The Campbell Collaboration 2011

Lisätietoja

www.thl.fi/kasvunkumppanit

www.thl.fi/kaventaja

www.thl.fi/hyvinvointikompassi

Vahvista lasten hyvän kasvun edellytyksiä – istutat tulevaisuuden rakennuspuita

Lasten mahdollisuus hyvään kasvuun on perusta kansan hyvinvoinnille nyt ja tulevaisuudessa.

Säästöjen ja tehokkuuden nimissä tehtyjen lasten peruspalvelujen supistamisten seurauksena lasten ja nuorten ongelmat ovat lisääntyneet ja syrjäytymisriskit ovat kasvaneet. Lyhyen tähtäyksen säästöt ovat johtaneet kustannuksiin pitkällä aikavälillä sekä kuntien taloudessa että lasten ja nuorten elämässä.

Siksi on tärkeää kohentaa kaikille lapsille ja nuorille suunnattuja peruspalveluja: päivähoitoa, koulua, neuvolapalveluja sekä koulu- ja opiskelija-terveydenhuoltoa ja muuta oppilashuoltoa. Näin varmistamme lasten hyvän kasvun ja kehityksen edellytykset. Voimavaroja on lisättävä suurimassa syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten auttamiseksi. Se on välttämätöntä, mutta ei yksin riitä. Jos samalla ei paranneta peruspalveluja, syrjäytymisriskit voivat edelleen lisääntyä.

Yhteiskuntaamme on parina viime vuosikymmenenä rakennettu yhä enemmän talouden ehdoin ja tuloksia on mitattu taloudellisin mittarein. Seurausten laajempi ja pitkäjänteisempi arviointi on jäänyt niukaksi. Jos emme arvioi laajoja pitkän aikavälin seurausvaikutuksia säästöistä ja tehostamisesta, riskinä on lasten hyvän kasvun edellytysten asettamien vaatimusten sivuuttaminen. Mutta sekä talouden että inhimillisyyden vuoksi ikääntyvällä Suomella ei ole varaa antaa yhdenkään lapsen tulla syrjäytetyksi.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos
PL 30 (Mannerheimintie 166)
00271 Helsinki
Puhelin: 029 524 6000

ISBN 978-952-245-689-2 (painettu)
ISBN 978-952-245-690-8 (verkkójulkaisu)

ISSN 1799-3938 (painettu)
ISSN 1799-3946 (verkkójulkaisu)

Lue verkkójulkaisu osoitteessa:
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-690-8>

*Tämä Päätösten tueksi
-julkaisu on syntynyt
Terveiden ja hyvinvoinnin
laitoksen johtoryhmän
koordinoiman strategisen toimen
Eriarvoisuutta torjutaan jo
lapsuudessa työskentelyn
tuotoksena.*